

15. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий / К. К. Платонов. – М. : Высшая школа, 1984. – 174 с.
16. Попович М. Рациональність і виміри людського буття / М. Попович. – К. : Сфера, 1997. – 282 с.
17. Прудникова О.В. Синергетика як нова методологія прогнозування майбутнього / О. В. Прудникова // Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, психологія. – Харків : ХВУ, 2003. – Вип. 3 (18). – С. 104.
18. Сікілінда О.В. Г.С. Сковорода: філософія самоорганізації особистості [Електронний ресурс] О.В. Сікілінда. Режим доступу: <http://mspu.org.ua/recense/5126-gs-skovoroda-filosofiya-samoorganizaciyi.html>
19. Ткаченко Л. Розвиток особистості в дефініціях синергетики: філософсько-освітній тезауру / Л. Ткаченко // Навчання і виховання обдарованої дитини. - 2013. - Вип. 1. - С. 13-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2013_1_4
20. Трифонов Е.В., Трифонов И.Е., Трифонов Д.Е., Трифонова К.Д. Антропология: дух - душа - тело - среда человека, или Пневмапсихосоматология человека. Русско-англо-русская энциклопедия, 18-е изд., 2015. [Електронний ресурс] / Е.В. Трифонов, И.Е. Трифонов, Д.Е. Трифонов, К.Д. Трифонова. - Режим доступу: <http://www.tryphonov.ru/>
21. Фалеева Л.В. Организация процесса формирования культуры самоорганизации студентов бакалавриата // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 1. [Електронний ресурс] / Л.В. Фалеев. - Режим доступу: URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8070>
22. Філософські абриси сучасної освіти: монографія / авт. кол. І.Предборська, Г.Вишенська, В.Гайденко, Г.Гамрецька та ін.; за ред. І.Предборської – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 226 с.
23. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa „Edukacja: jest w niej ukryty skarb” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delorsa.pdf

УДК 378.091.322:78

Гао Юань

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ

В статье раскрыты научные подходы к понятию «инновационный потенциал»; подчеркивается необходимость его понимания не только как совокупность потенциалов человека (творческих, коммуникативных, компетентностных), но и их взаимодополняемость, взаимодействие с точки зрения способности порождать новые системные качества и эффекты.

Ключевые слова: инновация, инновационная личность, инновационная деятельность, инновационный потенциал педагога.

The article deals with scientific approaches for the concept of "innovative potential". The need of its understanding not only as a set of human potentials (creative, kommunikative, competence related), but as their complementarity, interaction from the point of view of their ability to generate new system qualities and effects is emphasized.

Keywords: innovations, innovative personality, innovative activity, innovative potential of a teacher.

У сучасному світі відбуваються процеси переходу до постіндустріального, інформаційного суспільства, що тягне за собою розширення можливостей соціального вибору, значне збільшення масштабів міжкультурної взаємодії. Отже значущості набувають фактори комунікабельності, толерантності, співробітництва в рамках міжнародного

співтовариства, що передбачає формування у молодого покоління нового інноваційного мислення. Сучасний світовий досвід свідчить, що багато країн досягли соціально-економічного прогресу за рахунок пріоритетного розвитку системи освіти і ці суттєві зміни доводять її потенційні можливості як найважливішого фактору стабільного розвитку суспільства.

У зв'язку з цим неабиякої актуальності набуває проблема підготовки фахівців із сформованим інноваційним потенціалом, здатних до саморозуміння і самовизначення в нових соціокультурних умовах. Такі фахівці можуть самостійно формувати й коригувати професійні цілі, адекватні особливостям конкретної ситуації; створювати певний спосіб життя, який уможливить переосмислення власної особистісної та професійної сутності в умовах постійно змінної дійсності.

Метою даної статті є узагальнення напрацювань та здобутків науковців у галузі психології та педагогіки щодо змістового наповнення поняття «інноваційний потенціал особистості». Суть даного поняття розкривається через аналіз суміжних з ним понять, таких як: інновація, інноваційність, інноваційна особистість, інноваційна діяльність.

Результат аналізу наукових досліджень показав, що найчастіше зустрічається два підходи до розуміння поняття «інновація». Прихильники першого підходу (Г. Гамідов, Б. Райзберг, С. Яголковський) [1] розглядають інновації як результат людської творчості, що постає у вигляді нової продукції (техніки), технології, методу тощо. Згідно другого підходу (Є. Кучко, С. Яголковський), інновації ототожнюються з процесом упровадження нових ідей, виробів, підходів, технологій, методів, принципів замість уже існуючих [2].

Психологічна наука розглядає інноваційність як окрему психологічну характеристику суб'єкта інноваційної діяльності, як його здатність сприймати, оцінювати та здійснювати впровадження нових ідей та технологій [3]. Виходячи з того, що інноваційність сприяє перебігу інноваційних процесів (процесів перетворення нової ідеї, новації у прикладну розробку, інновацію), дане поняття можна трактувати як окрему здібність, передусім інтелектуальну, що є важливою передумовою успішного здійснення інноваційної діяльності у певній сфері матеріального або духовного виробництва.

С. Яголковський під інноваційністю суб'єкта розуміє його здатність на когнітивному чи поведінковому рівні забезпечити появу, сприйняття, а також можливе доопрацювання і реалізацію нових та оригінальних ідей [25].

У соціології інноваційна особистість розглядається з точки зору її прагнення керувати навколишньою дійсністю, пошуку нових форм впливу, готовності взяти відповідальність за наслідки своєї творчої діяльності. Ця обставина характеризує інноваційного суб'єкта як орієнтованого на прийняття активної участі в соціальному прогресі. Ю. Карпова пише, що інноваційній особистості притаманна особлива гнучкість мислення, оскільки вона змушена постійно його змінювати, здійснюючи переходи між світом наявним та «іншим» - створеним, породженим самим творчим суб'єктом [13, с.74].

Оскільки інноваційна особистість виявляє себе через інноваційну діяльність, у науковій думці сформувався визначення даного поняття, а саме: інноваційна діяльність являє собою системний вид діяльності, спрямований на реалізацію інновацій (нововведень) на базі використання нових наукових знань, ідей, відкриттів і винаходів, а також існуючих та перевірених наукомістких технологій, систем і обладнання [7].

Аналіз наукових джерел засвідчив, що початковою формою інноваційної діяльності є інноваційний потенціал. У своїх дослідженнях Е.В. Галажинський, В.Є. Ключко, О.М. Краснорядцева подають інноваційний потенціал людини як «особистісний ресурс, який за відповідних умов може проявити себе в якості базальної основи для ініціації інноваційної поведінки» [20].

Загальнонаукові дослідження таких понять як інновація, інноваційність, інноваційна особистість, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, дали підстави визначити їх сутність і зміст у педагогічній сфері.

Сьогодні освіта, зокрема вища її ланка, розглядається як пріоритетна сфера, оскільки в її лоні зароджуються не лише нові ідеї, а окреслюються перспективи подальшого

суспільного розвитку. Не лише соціум «підтягує» освіту до свого рівня розвитку, а й освіта проєктує нові обрії суспільного поступу. Аналізуючи цю обставину, Г. Сазоненко констатує: «Аби прийняти історичний виклик ХХІ століття, освіта має носити випереджальний характер, тобто бути націленою на майбутнє, на розв'язання проблем нового століття, розвиток ключових компетенцій вихованців, формування у них проєктної культури, нових способів мислення й діяльності» [21, с. 15].

Як стверджує В. Химинець, тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати людину, яка живе за сучасними інноваційними законами глобалізації, є всебічно розвиненою, самостійною, самодостатньою особистістю [24]. Інноваційна освіта – це освіта, яка перебуває у постійному пошуку нових знань, нових способів, нових засобів для вирішення освітніх проблем. Така освіта орієнтована на інтелектуально-духовний, творчий розвиток особистості, створення умов для вироблення інноваційного способу мислення, оволодіння значущими структурними компонентами діяльності.

У педагогіці поняття «інновації» має подібне до загальнонаукового трактування. Так, В. Паламарчук вважає, що суть інновацій «полягає у створенні нового продукту діяльності людини, що має суспільну значущість та узагальнено характеризується двома ознаками: перетворенням явищ, речей, процесів або інших образів; новизною, оригінальністю продукту діяльності» [17, с. 59]. Педагогічну інновацію науковці розглядають як особливу форму педагогічної діяльності і мислення, яка спрямована на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, упровадження і поширення нового в освіті [10].

Як зазначає В. Кремень, формування людини з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, готовністю до інноваційного типу діяльності, стане адекватною відповіддю на перехід цивілізації в інноваційний тип розвитку. Лише сформувавши інноваційну особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми зможемо стати конкурентоспроможною нацією [15].

Незаперечним є факт, що ключовим суб'єктом педагогічної інноватики виступає вчитель. У науково-педагогічних джерелах зазначається, що він як професіонал не лише має орієнтуватися в освітніх інноваціях та застосовувати їх у своїй роботі, володіти різними технологіями викладання свого предмету, а й бути здатним, як творча особистість, до самореалізації в діяльності та самостійного інноваційного пошуку [12, с. 6].

Дослідники у галузі педагогічної науки розглядають поняття «інноваційна діяльність» у різних аспектах. Обґрунтуванню структури, змісту та результатів інноваційної діяльності присвячені праці Л. Даниленко, Н. Клокар, О. Козлової, Ю. Максимова та інших. Різні аспекти підготовки педагогів до інноваційної діяльності розглядалися у працях Ю. Будас, І. Гавриш, Т. Демиденко, Л. Петриченко, Л. Подимової, В. Сластьоніна та інших.

Так, Л. Даниленко інноваційну діяльність розглядає з позицій етапів розвитку інноваційних процесів як розроблення, освоєння та використання нововведень [9]; як відмову від штампів, вихід за межі нормативної діяльності [22]; як вищий ступінь педагогічної творчості, педагогічного винахідництва, уведення нового в педагогічну практику [14]; як діяльність, зорієнтовану на зміну і розвиток оточуючого середовища і самої особистості [11].

О. Соснюк розглядає психологічну готовність до інноваційної діяльності як особливий вид особистої активності. Ядром структурної організації психологічної готовності до інноваційної діяльності виступає особистісна позиція суб'єкта професіоналізації, що є інтегральною властивістю особистості, вона визначається системою ціннісних орієнтацій, установок та мотивів, якими керується особистість під час виконання діяльності [23, с. 52].

До проблеми формування інноваційного потенціалу вчителя зверталися такі науковці як Н. Василенко, Ю. Галатюк, Н. Ільїна, Д. Мазоха, Н. Опанасенко, Н. Савчук, В. Сластьонін, В. Химинець та інші.

Проведений аналіз тлумачень поняття «інноваційна діяльність педагога» свідчить, що для даної діяльності характерним є творчий підхід до справи, генерування ідей, втілення нового у педагогічну практику; така діяльність складається із сукупності дій і операцій, що

відповідають основним етапам інноваційного процесу і спрямовані на вдосконалення навчально-виховного процесу, особистісний тощо.

Д. Мазоха, Н. Опанасенко розглядають інноваційний потенціал педагога як сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, який виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність. До них належать особистісні (роботоздатність, готовність до творчості, мотивації, емоційна стійкість, здатність витримувати дію сильних подразників) та спеціальні якості (глибокі професійні знання, уміння аналізувати , виявляти причини тих чи інших явищ, їх недоліків та позитивів, прогнозувати та проектувати свою діяльність) [18].

Як творчу здатність генерувати нові ідеї, особистість з високим культурно-естетичним рівнем, відкритістю до нового, розумінням і сприйняттям нових ідей, думок, напрямів, течій, - визначає інноваційний потенціал педагога Ю. Галатюк [6, с. 337].

Є. Горенков розуміє інноваційний потенціал учителя як «енергію, напруження фізичних, духовних сил у створенні (пошуку) педагогічної новизни, її реалізації, існуючу у потенції внутрішню енергію, напруження, що обумовлює процес виховання інноваційного потенціалу випускника» [8].

Інноваційний потенціал педагога Н. Василенко розглядає як «особливість стану індивідуальної свідомості педагога, його відкритість до сприйняття нового, незалежність від стереотипів і шаблонів». Дослідниця розуміє його як комплекс особистісних якостей, які залежать від творчого потенціалу, професійності та мети інноваційної діяльності. Проявляється він у вирішенні нестандартних ситуацій [5, с. 25].

На думку Ю. Кучерявої, суть інноваційного потенціалу педагога полягає у його здатності до творчого проектування, саморозвитку та реалізації інноваційних ідей і технологій [16].

Основними чинниками, що визначають наявність інноваційного потенціалу педагога, Т. Туркот називає такі: творча здатність генерувати нові ідеї; високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів; відкритість особистості педагога новому і сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення [19].

Н. Волкова до чинників, що окреслюють наявність інноваційного потенціалу, включає творчу здатність генерувати нові уявлення та ідеї. Вона зумовлюється професійною установкою на досягнення пріоритетних завдань освіти; вміння проектувати і моделювати свої ідеї на практиці; нове розуміння цінностей освіти, прагнення до змін, моделювання експериментальних систем; високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів педагога; вибір різних форм культурної, наукової та творчої активності; відкритість особистості педагога до нового розуміння і сприйняття різних ідей, думок, напрямів, течій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення [4, с. 459].

Таким чином, підводячи підсумки, можна зазначити, що поняття «інноваційний потенціал особистості» належить до актуальних проблем дослідження сучасної науки. Розглядаючи це поняття у контексті різних підходів, зауважимо на необхідності розуміння його не тільки як сукупність потенцій людини (творчих, комунікативних, компетентностних тощо), але і як їхню взаємодоповнюваність, взаємодію, оскільки останні здатні породжувати нові системні якості та ефекти.

Література

1. Гамидов Г.С. Основы инноватики и инновационной деятельности / Г.С. Гамидов, В.Г. Колосов, Н.О. Османов. – СПб.: Политехника, 2000. – 323 с.; Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.; Яголковский С.Р. Инновационность и креативность субъекта как детерминанты успешности его продуктивной деятельности / С.Р. Яголковский // Психолого-педагогические проблемы одарённости: теория и практика: Материалы 6-й Междунар. конференции / Под ред. Ларионовой Л.И. – Иркутск, 2009. – С. 393-403.

2. Кучко Е.Е. Инновационный процесс / Е.Е. Кучко // Новейший философский словарь / сост. А.А. Грицанов. – Минск: Изд. В.М. Скакун, 1998. – С. 267.
3. Михайлова О.Б. Структура инновационного потенциала / О. Б. Михайлова // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия Психология. – 2012. – Т.6, вып.1. – С.26-31.
4. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
5. Василенко Н.В. Інноваційний потенціал школи / Н. В. Василенко // Директор школи. – 2011. – № 3. – С. 25.
6. Галатюк Ю.М. Інноваційний потенціал педагога як одна з умов впровадження нових підходів до реалізації міжпредметних зв'язків при викладанні фізики в сучасній школі / Ю. М. Галатюк, Н. С. Савчук // Зб. наук. праць «Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики». – К., 1999. – Вип. 3. – С. 333–338.
7. Гамидов Г.С. Основы инноватики и инновационной деятельности / Г.С. Гамидов, В.Г. Колосов, Н.О. Османов. – СПб.: Политехника, 2000. – 323 с.
8. Горенков Е.М. Учитель как субъект инновационного потенциала школы / Е. М. Горенков // Высшее образование сегодня. – 2009. – № 1. – с. 57-60.
9. Даниленко Л.І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти / Л. І. Даниленко // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. - №3. – С.70-74.
10. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
11. Ігнатович О.М. Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників : монографія / О. М. Ігнатович. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 288 с.
12. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні : навч.-метод. посібник ; за заг. ред. О.М.Коберника, Г.В.Терещука. – Умань : СПД Жовтий, 2008. – 212 с.
13. Карпова Ю.А. Введение в социологию инноватики: учебное пособие для студентов вузов / Ю.А.Карпова. - М.; СПб.; К.: Питер, 2004. - 185 с.
14. Козлова О. Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / Козлова Олена Григорівна. – К., 1999. – 235 с.
15. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К.: Т-во «Знання» України, 2010. – 520 с.; Кремень В.Г. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В.Г. Кременя. – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 472 с.
16. Кучерява Ю.В. Роль післядипломної педагогічної освіти у розвитку інноваційного потенціалу педагога [Електронний ресурс] / Ю. В. Кучерява // Теорія та методика управління освітою. – № 7, 2011 р. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/elektronne-naukove-fakhove-vidannja-teorija-ta-metodika-upravlinnja-osvitoju-vipusk-7-2011>
17. Паламарчук В.Ф. Першооснови педагогічної інноватики / В. Ф. Паламарчук. — К. : Освіта України, 2006. – Т.2. – 504 с.
18. Педагогіка : навчальний посібник / Д.С.Мазоха, Н.І.Опанасенко. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 232 с.
19. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / Т.І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
20. Психология инновационной деятельности: тезаурус (словарь, охватывающий специфику профессиональной лексики) / Сост. Э.В. Галажинский, В.Е. Клочко, О.М. Краснорядцева. Томск: Изд-во ТГУ, 2009. – 24 с.
21. Сазоненко Г.С. Освіта майбутнього / Г. С. Сазоненко. – К. : Генеза, 2007. – 346 с.
22. Слостенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : ИЧП: «Издательство Магистр», 1997. – 224 с.

23. Соснюк О.П. Методологічні принципи формування психологічної готовності особистості до інноваційної діяльності / О. П. Соснюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». – 2006. – №24–25. – С. 49–52.

24. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. – 364 с.

25. Яголковский С.Р. Психология инноваций: подходы, модели, процессы / С. Р. Яголковский. – М. : НИУ- ВШЭ, 2011. – 267 с.